

Lessenserie themalijst

Burgerschap

Groepen 5 en 6

Inleiding

In deze lessenserie vind je lessen burgerschap voor de groepen 5 en 6 voor de zes thema's van burgerschap:

Samen

Verschillen

Duurzaamheid

Digitaal

Democratie

Wereld

De lessen zijn in deze volgorde te vinden in het document.

Let op!

Waarom geef je de les?

- Als leerkracht kan je goed observeren wat leerlingen weten, kunnen en willen (kennis, vaardigheden en attitude)
- De leerlingen ervaren zelf wat ze weten, kunnen en willen, m.b.t. het thema

Wanneer kan je de les geven?

- Als een bepaald thema niet recent aan bod is gekomen in de lessen
- Het advies is om dit vóór het (laten) invullen van de leerling- en leerkrachtvragenlijsten te doen

Hoe geef je de les?

- Volgens het lesformulier of een variant erop. Licht de aspecten eruit die voor jouw groep relevant zijn

Advies stappenplan:

- 1 Geef de lessen en observeer de items van de vragenlijst
- 2 Vul als leerkracht en leerling de vragenlijst van burgerschap in Zien!+ in
- 3 Analyseer de vragenlijst
- 4 Ga aan de slag met thema's en doelen die aandacht behoeven

Inhoudsopgave

Inleiding.....	1
Inhoudsopgave.....	2
Opbouw van de lessen	3
Onderbouwing van de lessenserie	4
Literatuurlijst.....	5
De lesplannen.....	5
Groep 5/6 thema Samen (60 min)	6
Onderbouwing van deze les	10
Bijlage thema Samen.....	11
Groep 5/6 thema Verschillen (50 min)	15
Onderbouwing van deze les	18
Bijlage thema Verschillen	19
Groep 5/6 thema Duurzaamheid (50 min)	20
Onderbouwing van deze les	24
Bijlage thema Duurzaamheid	25
Groep 5/6 thema Digitaal (60 min)	28
Onderbouwing van deze les	32
Bijlage thema Digitaal	33
Groep 5/6 thema Democratie (55 min)	34
Onderbouwing van deze les	38
Bijlage thema Democratie	39
Groep 5/6 thema Wereld (60 min)	40
Onderbouwing van deze	46
Bijlage thema Wereld.....	47

Opbouw van de lessen:

Overzicht van kennis-, vaardigheden- en attitudedoelen

- Kennisdoelen: de leerling kent of de leerling weet
- Vaardigheidsdoel: de leerling kan
- Attitudedoel: de leerling wil

De volledig uitgewerkte themadoelen zijn te vinden op de websites onder Downloads → Burgerschap.

Te observeren ontwikkelpunten

Overeenkomend met ontwikkelpunten in de vragenlijst te vinden in de mouseover

Het overkoepelende doel van de les

Activiteiten

Elk onderdeel van de les bestaat uit de tijd, onderdeel, doelen, activiteit en materialen

Pedagogische vaardigheden

Welke en op wat voor manier komen de vaardigheden terug in de les.

Democratische basiswaarden

Welke en op wat voor manier komen de basiswaarden terug in de les.

Democratische Basiswaarde

Vrijheid
Gelijkheid/gelijkwaardigheid
Solidariteit

Ministerie van OCW,
2023

Concretisering

1. Vrijheid van meningsuiting
2. Bevorderen van de autonomie
3. Gelijkheidsbeginsel
4. Afwijzen van discriminatie
5. Verdraagzaamheid
6. Begrip/respect
7. Verantwoordelijkheidsbesef
8. Afwijzen van onverdraagzaamheid

Wetenschappelijke onderbouwing

De relevantie van het onderwerp van de les en waarom dit belangrijk is voor kinderen.

Bijlage(s)

Sommige lessen hebben aanvullend materiaal wat te vinden is in de bijlage.

Voorbeeld: een voorbeeldantwoord in de richting van het aan te leren doel

Tip: extra verdieping of een aansluitende activiteit

Opsommings tekens

- Een vraag die de leerkracht stelt
- Differentiatie van de
 - activiteit of een opsomming

Let op!

Een (niet) perfect voorbeeld zijn komt niet terug in de les, maar is de rol van de leerkracht

Ossewaarde, 2022

Een grotere afbeelding van het model is te vinden via Zien!+ downloads, burgerschap/maatschappelijke competenties en dan de handelingssuggesties

Legenda:

- De lesinhoud
- De onderbouwing

Onderbouwing van de lessenserie

Hieronder wordt door middel van wetenschappelijke literatuur onderbouwd hoe de lessenserie is opgebouwd.

Drie vormen van feedback

- ♦ Feedup: over wat er gaat komen, het lesdoel benoemen
- ♦ Feedback: over de voortgang, door de leerkracht of medeleerling
- ♦ Feedforward: over de vervolgstappen (Hattie & Timperley, 2007)

Waarom doe je dit?

Op deze manier ben je bezig met een formatieve evaluatie van de les. (Leahy et al., 2005)

Hoe zie je dit terug in de les?

Aan het begin van de les wordt het lesdoel benoemd (feedup). De les eindigt met een terugblik van de les (feedback) en vooruitblik naar volgende lessen (feedforward)

Vragen stellen en dialoog

Waarom stel je vragen?

Zo krijg je meer informatie over het leerproces.

Het wordt het duidelijk waar de leerling de lesstof niet meer begrijpt (Christodoulou, 2016)

Waarom ga je een dialoog aan met de klas?

Er ontstaat contact tussen personen over een bepaald onderwerp.

Er wordt gestreefd naar wederzijds begrip wat inclusie ten goede kan komen (Bickmore & Parker, 2014)

Interne convergente differentiatie

Wat is dat?

De differentiatie vindt plaats in de klas en heeft als doel dat iedereen het minimumdoel behaalt. (de Koning, 1973; Reezigt, 1999)

Waarom differentieer je convergent?

Er wordt convergente differentiatie ingezet om verschillen tussen leerlingen te verkleinen (Boskers, 2005)

Hoe behaalt iedereen het minimumdoel?

Leerlingen die moeite hebben met de stof krijgen extra ondersteuning, leerlingen die meer uitdaging aan kunnen krijgen verdiepingsstof aansluitend bij het lesdoel

Hoe zie je dit terug in de les?

Bij sommige activiteiten is de uitdaging en ondersteuning uitgewerkt. Daarnaast worden er veel vragen gesteld en moeten leerlingen zelf oplossingen bedenken waardoor ze op hun eigen niveau mee kunnen doen.

Literatuurlijst

- Bickmore, K., & Parker, C. (2014). Constructive conflict talk in classrooms: Divergent approaches to addressing divergent perspectives. *Theory & Research in Social Education*, 42, 291-335. doi:10.1080/00933104.2014. 901199
- Bosker, R. J. (2005). *De grenzen van gedifferentieerd onderwijs*. Rijksuniversiteit Groningen
- Christodoulou, D. (2016). *Making good progress. The future of Assessment for Learning*. Oxford: University Press.
- De Koning, P. (1973). *Interne Differentiatie*. Amsterdam: APS / RIT
- Hattie, J., & Timperley, H. (2007). The power of feedback. *Review of Educational Research*, 77, 81-112.
- Leahy, S., Lyon, C., Thompson, M., & Wiliam, D. (2005). Classroom assessment that keeps learning on track minute-by-minute, day-by-day. *Educational Leadership*, 63(3), 19-24.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2023, 29 juni). Basiswaarden democratische rechtsstaat. *Burgerschap | Inspectie van het Onderwijs*. <https://www.onderwijsinspectie.nl/onderwerpen/burgerschap/basiswaarden>
- Ossewaarde, A. (2022). *Pedagogisch Handelen - Persoonsvorming: Op welke manier kan je als opvoeder persoonsvorming bij kinderen en jongeren stimuleren, uitlokken en bevorderen vanuit een christelijk perspectief?* [E-book]. Driestar educatief / Gouwe Academie.
- Reezigt, G.J. (1999). Differentiatie in het onderwijs. In H.P.J.M. Dekkers (Red.) *Omgaan met Verschillen. Onderwijskundig Lexicon*, Editie III (pp. 11-23). Alphen aan den Rijn: Samsom.

De lesplannen

In de volgende volgorde:

Samen

Verschillen

Duurzaamheid

Digitaal

Democratie

Wereld

Groep 5/6 thema Samen (60 min)

Doelen uit de leerlijn

Kennis:

Ontstaan ruzies, opkomen voor elkaar, oplossen ruzies, iets doen voor een ander

Vaardigheden:

Ruzies oplossen (met leerkracht), anderen helpen, mening geven over oneerlijke situaties

Attitude:

Ruzies uitpraten, zorgen voor een ander, nadenken over oneerlijke situaties, respectvol omgaan met verschillen

Overkoepelend doel:

Aan het einde van de les kunnen leerlingen ruzies oplossen en een mening geven over onrechtvaardige situaties.

Te observeren ontwikkelpunten

Kennis:

- ♦ De leerling weet hoe een ruzie kan ontstaan.
- ♦ De leerling weet hoe je ruzies oplost.
- ♦ De leerling weet hoe ik iets voor de ander kan doen.
- ♦ De leerling weet hoe ik een goede vriend voor iemand kan zijn.
- ♦ De leerling ziet oneerlijke situaties in de Nederlandse samenleving.

Vaardigheden:

- ♦ De leerling kan rustig blijven.
- ♦ De leerling kan zijn gevoel vertellen bij een ruzie.
- ♦ De leerling kan stop hou op zeggen.
- ♦ De leerling kan een oplossing bedenken voor het probleem.
- ♦ De leerling kan iemand erbij halen als er ruzie is.
- ♦ De leerling kan een activiteit bedenken waar een ander wat aan heeft.
- ♦ De leerling kan de ander troosten als hij verdrietig is.
- ♦ De leerling kan met iemand op het plein spelen als hij ziet dat hij alleen is.
- ♦ De leerling kan iets benoemen wat oneerlijk is.
- ♦ De leerling kan zijn mening geven over mensen die heel hard moeten werken voor weinig geld.
- ♦ De leerling kan zijn mening geven over discriminatie in Nederland.

Attitude:

- ♦ De leerling wilt ruzies uitpraten en oplossen.
- ♦ De leerling wilt iets doen voor een ander.
- ♦ De leerling wilt nadenken over dingen die hij oneerlijk vindt.

Tijd	Onderdeel	Doelen	Activiteit	Materialen
10 min	Introductie en ruzies	Kennis en attitude	Activiteit: video en vragen bespreken over ruzie Bekijk de volgende video: Ruzie met Lucy Schooltv Bespreek met de groep hoe de ruzie nou is ontstaan? -> <i>miscommunicatie</i> - Wat kunnen nog meer redenen zijn dat er ruzie ontstaat? - Hoe kan je een ruzie oplossen? Gebruik de stappen die jullie als school hebben afgesproken/gebruikt worden in de SoVa methode Maak hiervan een overzicht op het bord - Hebben jullie wel eens een ruzie op deze manier opgelost, kan je een voorbeeld noemen? - Welke stap is moeilijk? - Waarom zou je een ruzie oplossen?	Digibord
15 min	Ruzies oplossen	Vaardigheid	Activiteit: rollenspel Laat de leerlingen in groepjes van 2 à 3 rollenspellen doen (zie Bijlage) Ze starten met de beschreven situatie uitspelen (de ruzie) hierna spelen ze hoe de ruzie opgelost kan worden Differentiatie: • Uitdaging: de leerlingen kunnen de situatie verder bedenken en uitspelen, ook kunnen zij een uitgebreidere oplossing verzinnen en deze uitspelen. • Ondersteuning: de leerlingen die het toneelspelen minder leuk vinden kunnen voor een kleine rol kiezen. Ook kunnen zij door medeleerlingen of leerkracht ondersteund worden met ideeën of voorbeelden hoe je het kan uitspelen. Groepjes die moeite hebben met een oplossing te bedenken kun je als leerkracht ondersteunen door vragen te stellen “Op welk punt ging het mis?” “Wat had.. kunnen doen?” “Wat zijn de stappen van de school/SoVa methode voor het oplossen van een ruzie?”. Hierna een klassikale bespreking van de situatie en hoe ze het opgelost hebben	Bijlage geprint
10 min	Omgaan met en opkomen voor elkaar	Kennis en attitude	Activiteit: vragen bespreken over iets doen voor een ander en opkomen voor een ander klassikaal Stel de volgende vragen en ga met elkaar in gesprek over “iets doen voor een ander” - Wie doet wel eens iets voor een ander?	-

			- Wat doe je dan? - Waarom doe je iets voor een ander? - Hoe weet je of je iets voor een ander kan doen? Tip: om de vaardigheid “Anderen helpen” te stimuleren kan er een bepaalde periode extra op gelet worden en/of aan het einde van de week besproken worden met de groep wanneer ze iemand hebben geholpen. Stel de volgende vragen en ga met elkaar in gesprek over “Opkomen voor elkaar” - Wie komt wel eens op voor een ander? - Wat doe je dan? - Wat is het verschil tussen opkomen voor een ander en bemoeien met een ander?	
10 min	Oneerlijke situaties in Nederlandse geschiedenis	Vaardigheden en attitude	Activiteit: video en vragen bespreken over oneerlijkheid in de Middeleeuwen Het rollenspel 10 ging over oneerlijkheid. - Wat betekent oneerlijk? In de geschiedenis waren wel eens oneerlijke situaties. Een voorbeeld hiervan is in de tijd van monniken en ridders. Er waren boeren die horigen waren en moesten werken voor de landheer. Bekijk de volgende video: Vanaf 4:10 min 4.3 Heren en horigen - YouTube tot 7:10 min Bespreek de volgende vragen na het kijken van de video - Wat moeten de boeren doen - Wat deed de landheer - Wat is er oneerlijk? - Wat vind je van deze oneerlijkheid? - Zou er een oplossing zijn voor deze oneerlijkheid?	Digibord
5 à 10 min	Oneerlijke situatie in Nederland	Vaardigheid en attitude	Activiteit: video en bespreken vragen over oneerlijkheid in Nederland in tweetallen Ook nu is er in Nederland nog oneerlijkheid. Bekijk de volgende video: Oneerlijk loon in hockeywereld (jeugdjournaal, 29 mei 2023)	Digibord

			Laat de leerlingen in tweetallen de volgende vragen bespreken: - Wat vinden ze van het verschil? - Vinden ze dit oneerlijk? - Wat zou een oplossing kunnen zijn? - Zijn er nog andere dingen in Nederland die oneerlijk zijn?	
5 min	Afsluiting		Afronding van de les, hierbij kan je aandacht besteden aan feedback en feed-forward. Er wordt gereflecteerd op de les “Zijn de leerlingen op de goede weg?” en wat zijn de vervolgstappen “Wat wordt er verder nog gedaan aan het onderwerp of waarover gaat de volgende les?”.	

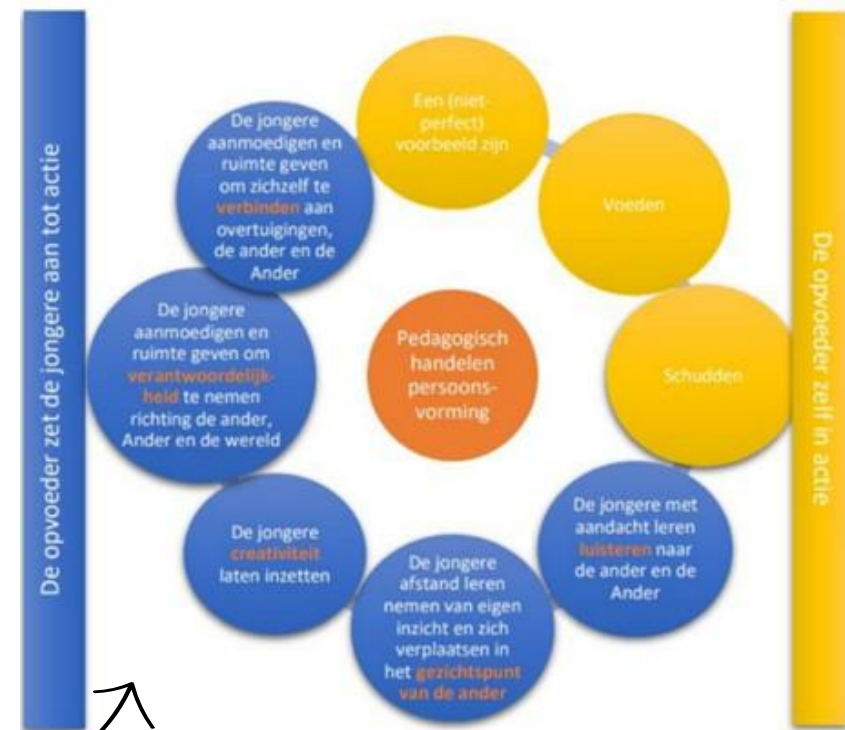
Onderbouwing van deze les

Pedagogische vaardigheden

- ♦ Voeden door kennis over te brengen over oneerlijke situaties en hoe je om gaat met ruzie
- ♦ Schudden door leerlingen kritisch te laten nadenken over oneerlijke situaties in de geschiedenis en huidige Nederlandse samenleving
- ♦ Luisteren doordat er in de les veel klassikale gesprekken gevoerd worden
- ♦ Gezichtspunt van een ander door deze klassikale gesprekken horen de leerlingen ook de mening van andere leerlingen en gaan ze hierover in gesprek en daarnaast horen ze over oneerlijke situaties vanuit het gezichtspunt van een ander
- ♦ Creativiteit kunnen de leerlingen kwijt in het rollenspel
- ♦ Verantwoordelijkheid door te oefenen met het oplossen van ruzie en welke rol ze hierin kunnen aannemen, daarnaast leren ze dat ze verantwoordelijk zijn voor het helpen van een ander en opkomen voor elkaar
- ♦ Verbinden doordat leerlingen ook gevraagd worden waarom ze bepaalde dingen doen, hoe ze dit doen en waarom ze deze overtuiging hebben

Democratische basiswaarden:

- ♦ Vrijheid: de leerlingen gaan veel met elkaar in gesprek waar vrijheid van meningsuiting centraal staat. Ook hebben de leerlingen autonomie in het uitspelen van het rollenspel.
- ♦ Gelijkheid: het gelijkheidsbeginsel komt terug wanneer er wordt gesproken over oneerlijkheid, oneerlijke situatie worden bekeken en de leerlingen gaan op zoek naar een oplossing die tot meer gelijkheid leidt.
- ♦ Solidariteit: iets doen voor een ander en opkomen voor een ander heeft heel veel te maken met solidariteit. Er is zowel sprake van respect voor elkaar als het verantwoordelijkheidsbesef dat ze zelf een rol spelen in het zorgen voor een ander. Daarnaast wordt onverdraagzaamheid in de vorm van oneerlijke situaties afgewezen en verdraagzaamheid komt terug in het oplossen van ruzies.

Wetenschappelijke onderbouwing

Anderen helpen en conflicten oplossen is onderdeel van sociaal emotionele vaardigheden. Het aanleren van deze vaardigheden is van belang, omdat het probleemgedrag verminderd. Ook verhoogt het de academische prestaties en burgerschap. De sociaal emotionele vaardigheden voorspellen ook of leerlingen de middelbare school, hoger onderwijs behalen en stabiel werk krijgen (Schonert-Reichl, 2017). Het is dus belangrijk dat sociaal emotionele vaardigheden worden aangeleerd.

Bijlage thema Samen

Bijlage 1: rollenspel

Rollenspel 1: Hetzelfde willen hebben (2 of 3 personen)

- Speel de situatie met je groepje zoals hieronder staat. Als je wilt mag je er nog iets bij verzinnen om de ruzie erger te maken.
- Hierna bedenk je een oplossing en ga je deze spelen. Wat moest anders? Hoe kan je helpen? Wat kan je anders zeggen?

Situatie:

Koen en Melle zitten bij elkaar in de klas. Ze doen met de klas een spel en moeten nu op zoek naar iets met de kleur blauw. Allebei rennen ze naar een plant met een blauwe pot. Ze pakken tegelijk de pot vast en krijgen discussie over wie hem mag hebben. Allebei willen ze de pot niet loslaten. Eva staat ernaast en ziet alles gebeuren. Zij heeft een blauwe stift gevonden. De ruzie tussen Koen en Melle wordt steeds erger.

Rollenspel 2: Hetzelfde willen spelen (2 of 3 personen)

- Speel de situatie met je groepje zoals hieronder staat. Als je wilt mag je er nog iets bij verzinnen om de ruzie erger te maken.
- Hierna bedenk je een oplossing en ga je deze spelen. Wat moest anders? Hoe kan je helpen? Wat kan je anders zeggen?

Situatie:

Bianca en Mirjam zijn aan het buitenspelen. Bianca ziet verderop het plein een springtouw liggen, daar wil ze graag mee spelen. Ze loopt er naartoe, maar net voordat ze er is komt Mirjam aanrennen. Zij pakt het springtouw en begint er mee te springen. “He ik wilde er mee spelen” zegt Bianca. Mirjam zegt dat zij eerder was dus dat Bianca, maar met iets anders moet spelen. De vriendin van Bianca komt aanlopen en zegt tegen Mirjam dat ze het springtouw aan Bianca moet geven. Mirjam vindt dat de vriendin zicht er niet mee moet bemoeien.

Rollenspel 3: Schelden (2 personen)

- Speel de situatie met je groepje zoals hieronder staat. Als je wilt mag je er nog iets bij verzinnen om de ruzie erger te maken.
- Hierna bedenk je een oplossing en ga je deze spelen. Wat moest anders? Hoe kan je helpen? Wat kan je anders zeggen?

Situatie:

Joke zit achter in de klas en is tijdens de instructie van de juf aan het tikken met haar pen op tafel. De juf hoort het niet dus zegt er niets van. Bas vindt het heel erg irritant en fluistert naar Joke dat ze moet stoppen met tikken. Joke gaat gewoon door. Bas zegt nog een keer dat ze moet stoppen want hij wordt er gek van. Joke zegt dat ie niet zo op haar moet letten. Bas reageert erop door te schelden naar Joke. Hierdoor wordt Joke ook boos en gaat terug schelden.

Rollenspel 4: Het ging expres (2 tot 4 personen)

- Speel de situatie met je groepje zoals hieronder staat. Als je wilt mag je er nog iets bij verzinnen om de ruzie erger te maken.
- Hierna bedenk je een oplossing en ga je deze spelen. Wat moest anders? Hoe kan je helpen? Wat kan je anders zeggen?

Situatie:

Iedereen in de klas is bezig met de opdrachten voor rekenen. Pien loopt naar voren in de klas om iets te vragen. Als ze terugloopt schopt ze met haar voet tegen de tafel van Xavi. Hij wordt boos en roept naar Pien dat ze niet tegen zijn tafel moet schoppen. Pien schrikt ervan en zegt dat het per ongeluk ging. Xavi gelooft het niet en wordt bozer. De klasgenoot naast Xavi zegt dat ze wel echt tegen de tafel aan liep. Weer iemand anders zegt dat Pien het niet expres deed en dat hij dat gezien heeft. Steeds meer kinderen bemoeien zich met de situatie.

Rollenspel 5: Jij doet niet mee (3 personen)

- Speel de situatie met je groepje zoals hieronder staat. Als je wilt mag je er nog iets bij verzinnen om de ruzie erger te maken.
- Hierna bedenk je een oplossing en ga je deze spelen. Wat moest anders? Hoe kan je helpen? Wat kan je anders zeggen?

Situatie:

Esther is met Fien aan het buitenspelen, ze zijn aan het tafeltennissen. Na een tijdje spelen vraagt Lukas of hij mee mag spelen. Er is nog een extra batje voor hem om mee te doen. Fien wil ja zeggen maar Esther zegt al eerder nee dat kan niet. Hierdoor ontstaat er een discussie tussen Esther en Lukas of hij mee mag spelen of niet. Fien weet niet zo goed wat ze moet doen of zeggen dus zegt ze maar niks.

Rollenspel 6: Mijn spullen (2 personen)

- Speel de situatie met je groepje zoals hieronder staat. Als je wilt mag je er nog iets bij verzinnen om de ruzie erger te maken.
- Hierna bedenk je een oplossing en ga je deze spelen. Wat moest anders? Hoe kan je helpen? Wat kan je anders zeggen?

Situatie:

Ravi en Jens zitten naast elkaar in de klas. Ze vinden elkaar wel aardig en mogen nu samenwerken. Terwijl Ravi bezig is met een iets uitrekenen, tekent Jens een hele grote smiley in het schrift van Ravi. Ravi reageert geïrriteerd, hij vindt het vervelend dat Jens in zijn schrift tekent. Ook doet Jens niet zo veel aan de opdracht en is Ravi alles aan het doen. Jens snapt niet waarom Ravi zo geïrriteerd is en vindt het wel grappig. Hij tekent voor de grap nog een smiley in het schrift van Ravi. Nu wordt Ravi helemaal boos.

Rollenspel 7: Duwen (3 of 4 personen)

- Speel de situatie met je groepje zoals hieronder staat. Als je wilt mag je er nog iets bij verzinnen om de ruzie erger te maken.
- Hierna bedenk je een oplossing en ga je deze spelen. Wat moest anders? Hoe kan je helpen? Wat kan je anders zeggen?

Situatie:

Iedereen staat in de rij om naar de gym te gaan. Joshua en Thijs staan te wachten in de rij. Snel komen James en Victoria voor hen in de rij staan, ze waren al een beetje te laat. Thijs zegt dat ze niet moeten voordringen en achter in de rij moeten gaan staan. James en Victoria blijven gewoon staan en doen alsof ze hem niet horen. Thijs zegt het nog een keer en James zegt “Nee dat gaan we niet doen”. Dan geeft Thijs ze allebei een duw waardoor ze bijna voorover vallen. Nu worden James en Victoria boos en duwen Thijs terug. Joshua zegt dat ze niet moeten duwen, maar ze gaan gewoon door.

Rollenspel 8: Vriendinnen (3 personen)

- Speel de situatie met je groepje zoals hieronder staat. Als je wilt mag je er nog iets bij verzinnen om de ruzie erger te maken.
- Hierna bedenk je een oplossing en ga je deze spelen. Wat moest anders? Hoe kan je helpen? Wat kan je anders zeggen?

Situatie:

Katie en Mila waren altijd beste vriendinnen, al sinds de kleuters. Sinds kort is Romy op school gekomen en is Katie opeens heel veel samen met Romy. In de pauze zijn ze heel vaak samen en ook als ze tweetallen moeten maken zijn ze samen. Mila voelt zich buitengesloten en zegt er in de pauze iets van tegen ze. Katie zegt dat ze Romy gewoon heel aardig vindt en ze anders alleen is. Mila zegt dat zij daardoor alleen is en Romy zegt dat ze zich niet zo moet aanstellen, ze kent toch genoeg andere kinderen? Romy en Katie lopen met zijn tweeën naar een andere plek op het plein en beginnen te fluisteren.

Rollenspel G: Valsspelen (2 of 3 personen)

- Speel de situatie met je groepje zoals hieronder staat. Als je wilt mag je er nog iets bij verzinnen om de ruzie erger te maken.
- Hierna bedenk je een oplossing en ga je deze spelen. Wat moest anders? Hoe kan je helpen? Wat kan je anders zeggen?

Situatie:

Tim, Joris en Jasmijn zijn een kaartspel aan het spelen. Ze hebben allemaal het spel al eerder gespeeld en kunnen daarom snel beginnen. Na 2 rondes zegt Tim dat hij Jasmijn vals ziet spelen. Jasmijn ontkent dat, ze heeft helemaal niets verkeerd gedaan. Tim weet het zeker, ze pakte namelijk 2 kaarten in plaats van 1. Jasmijn zegt dat ze echt niet heeft vals gespeeld en gewoon 1 kaart pakte. De twee gaan met elkaar in discussie, Joris zegt dat ze gewoon verder moeten spelen. Daar is Tim het niet mee eens.

Rollenspel 10: Oneerlijk (2 of 3 personen)

- Speel de situatie met je groepje zoals hieronder staat. Als je wilt mag je er nog iets bij verzinnen om de ruzie erger te maken.
- Hierna bedenk je een oplossing en ga je deze spelen. Wat moest anders? Hoe kan je helpen? Wat kan je anders zeggen?

Situatie:

Zeki is zijn koptelefoon kwijt en vraagt aan de juf of zij een reserve koptelefoon heeft. De juf zegt dat hij wel even naar groep 4 mag lopen om er eentje te vragen. Maya hoort dat en roept door de klas dat zij de vorige keer geen koptelefoon mocht halen. Ondertussen heeft ze haar koptelefoon weer gevonden. Maya vindt het heel oneerlijk dat Zeki nu wel een koptelefoon mag halen en zij dat de week ervoor gewoon moest zoeken naar haar koptelefoon.

Groep 5/6 thema Verschillen (50 min)

Doelen uit de leerlijn

Kennis:

Verschillende levensovertuigingen, culturen en tradities

Vaardigheden:

Respectvol zijn en mening vormen

Attitude:

Respectvol omgaan met verschillen

Overkoepelend doel:

Aan het einde van de les kunnen leerlingen op een respectvolle manier omgaan met verschillen en vriendschap en huwelijk vanuit de Bijbel verwoorden.

Te observeren ontwikkelpunten

Kennis:

- De leerling weet dat alle mensen van waarde zijn.
- De leerling weet dat alle mensen rechten hebben.
- De leerling weet dat er verschillen en overeenkomsten zijn in de samenleving

Vaardigheden:

- De leerling kan luisteren naar iemand anders.
- De leerling kan vragen stellen aan iemand anders.
- De leerling kan zeggen wat hij vindt als hij met iemand anders praat.
- De leerling kan begrip tonen voor een ander.
- De leerling kan een mening verwoorden over vriendschap.

Attitude:

- De leerling wil met respect omgaan met mensen die anders zijn dan hem.
- De leerling wil met respect omgaan met mensen die anders leven dan dat hij gewend is.

Tijd	Onderdeel	Doelen	Activiteit	Materialen
10 min	Introductie	Kennis	Activiteit: brainstorm over 'verschillen en overeenkomsten' Leerlingen bedenken en schrijven op een wisbordje wat zij denken dat verschillen en overeenkomsten zijn tussen mensen. Bespreek klassikaal hun antwoorden en benoem het overkoepelend doel. Differentiatie: • Uitdaging: Laat leerlingen zelf voorbeelden zoeken van culturele tradities of gewoontes en deze kort presenteren. • Ondersteuning: Geef leerlingen meer gerichte vragen en visuele ondersteuning bij de uitleg van de verschillen.	Wisbordjes
15 min	Verschillen en overeenkomsten	Kennis	Activiteit: verkennen van diversiteit Gebruik vragen en plaatjes (zie bijlage 1) om verschillen en overeenkomsten tussen culturen, gewoontes en tradities te bespreken. Laat leerlingen ervaringen delen.	Bijlage 1
10 min	Respectvol praten en luisteren	Vaardigheden	Activiteit: rollenspel over respectvolle communicatie Leerlingen lezen in tweetallen een situatie en beantwoorden de vraag. De leerlingen spelen hierna uit wat ze zouden doen. Zie bijlage 2 voor voorbeeldsituaties. Differentiatie: • Uitdaging: de leerlingen kunnen de situatie verder bedenken en uitspelen dan wat er beschreven staat in de casus • Ondersteuning: het bespreken van omgaan met verschillen staat centraal. Dus kunnen de leerlingen eerst het gesprek aangaan met elkaar en hierna een (klein) deel uitspelen. Ook kunnen zij door medeleerlingen of leerkracht ondersteund worden met ideeën of voorbeelden hoe je het kan uitspelen. Bespreek hierna met de klas hoe respectvol reageren eruit ziet. Wat zag je terug in het rollenspel? Wat wordt er gezegd, gedaan, je mimiek of je lichaamshouding?	Bijlage 2
10 min	Wat is gelijkheid?	Kennis en attitude	Activiteit: duo-opdracht over gelijkheid Leerlingen schrijven samen drie dingen op waarin ze hetzelfde zijn en drie dingen waarin ze verschillen. Ze delen één overeenkomst en één verschil klassikaal.	Wit papier en pen

			Differentiatie: • Uitdaging: Laat leerlingen een korte presentatie geven over hoe gelijkheid in de samenleving een rol speelt. • Ondersteuning: Gebruik pictogrammen of concrete voorbeelden om abstracte begrippen zoals gelijkheid uit te leggen.	
5 min	Afsluiting		Afronding van de les, hierbij kan je aandacht besteden aan feedback en feed-forward. Er wordt gereflecteerd op de les “Zijn de leerlingen op de goede weg?” en wat zijn de vervolgstappen “Wat wordt er verder nog gedaan aan het onderwerp of waarover gaat de volgende les?”.	

Onderbouwing van deze les

Pedagogische vaardigheden

- ♦ Voeden door kennis te delen over culturen, tradities en samenlevingsvormen
- ♦ Schudden door vragen en gesprekken over verschillen en overeenkomsten
- ♦ Luisteren door duo-oefeningen waarin leerlingen actief luisteren naar elkaar
- ♦ Gezichtspunt van een ander komt terug doordat leerlingen gaan kijken naar anderen die op een andere manier leven dan zichzelf, ze leren zich inleven in de ander en respectvol om te gaan met hen
- ♦ Creativiteit komt terug in het rollenspel
- ♦ Verantwoordelijkheid door de leerlingen bewust te maken van de rol die zij hebben in een respectvolle omgang met anderen
- ♦ Verbinden door overeenkomsten en verschillen te bespreken en te waarderen.

Democratische basiswaarden:

- ♦ Vrijheid: leerlingen oefenen met het uiten van hun mening en het luisteren naar anderen
- ♦ Gelijkheid: komt terug door het gesprek aan te gaan over verschillen en het gelijkheidsbeginsel hieraan te koppelen. Daarnaast doen de leerlingen opdrachten die gaan over overeenkomsten en verschillen
- ♦ Solidariteit: door te leren hoe je met respect omgaat met de ander. Daarnaast komt verdraagzaamheid terug in het omgaan met anderen die niet volgens Bijbelse waarden leven.

Wetenschappelijke onderbouwing

Onderzoek toont aan dat het bespreken van diversiteit en respect in de klas bijdraagt aan een veilige leeromgeving en een beter begrip voor anderen (Verkuyten & Thijs, 2013). Het leren respectvol communiceren helpt kinderen om empathie te ontwikkelen en sociale vaardigheden te versterken (Banks, 2015).

Banks, J. A. (2015). Cultural diversity and education: Foundations, curriculum, and teaching (6th ed.). Routledge.

Verkuyten, M., & Thijs, J. (2013). Multicultural education and interethnic attitudes: An intergroup perspective. *European Psychologist*, 18(3), 179–190.
<https://doi.org/10.1027/1016-9040/a000152>

Bijlage thema Verschillen

Bijlage 1: vragen voor verkennen van diversiteit

- Wat voor feestdagen vier jij thuis? Ken je feestdagen uit andere culturen?
- Vier je deze feestdagen vanwege een geloof? Welk geloof?
- Ben je gelovig? Zo ja, welke tradities horen hierbij?
- Welke talen spreek jij? Ken je iemand die thuis een andere taal spreekt?
- Wat eet je thuis vaak? Zijn er gerechten uit andere culturen die je lekker vindt?
- Hoe begroeten mensen elkaar in verschillende landen?
- Wat is een traditie die jouw familie belangrijk vindt?

Bijlage 2: rollenspel omgaan met verschillen

Rollenspel 1: Geloof

Een klasgenoot vertelt enthousiast over een religieuze feestdag die thuis gevierd wordt. Hoe toon je interesse en stel je respectvolle vragen?

Rollenspel 2: Vriendschap

Je vriend heeft een hobby waar jij niet veel van weet. Hoe toon je interesse en luister je naar hem?

Rollenspel 3: Eten

Een klasgenoot eet iets wat jij niet kent. Hoe vraag je daar respectvol naar?

Rollenspel 4: Verliefdheid

Een vriend vertelt dat hij verliefd is. Hoe reageer je respectvol, ook als je dit anders ervaart?

Rollenspel 5: Gezinssituatie

Iemand in de klas woont in een pleeggezin. Hoe kan je begrip tonen en zonder oordeel vragen stellen?

Groep 5/6 thema

Duurzaamheid (50 min)

Doelen uit de leerlijn

Kennis:

Schoon drinkwater van levensbelang en waar komt schoon water vandaan, verschil recyclebaar afval en gewoon afval, milieustraat, natuur en schone leefomgeving belangrijk voor gezond leven

Vaardigheden:

Uitleggen waarom schoon drinkwater belangrijk is, kunnen zorgen voor voldoende drinkwater, afval recyclen, omgeving schoon houden

Attitude:

Wil natuur niet vervuilen met afval, wil bijdragen aan vermindering afval, bijdragen schone en gezonde omgeving

Overkoepelend doel:

Aan het einde van de les kunnen leerlingen uitleggen hoe recycling werkt en waarom schoon drinkwater belangrijk is.

Te observeren ontwikkelpunten

Kennis:

- De leerling weet dat schoon drinkwater heel belangrijk is.
- De leerling weet dat afval recyclen beter is voor het milieu.
- De leerling weet dat de natuur en schone lucht belangrijk zijn om te kunnen leven.

Vaardigheden:

- De leerling kan de kraan uitzetten tijdens het tandenpoetsen.
- De leerling kan korter douchen om water te besparen.
- De leerling kan zuinig omgaan met drinkwater.
- De leerling kan afval scheiden.
- De leerling kan uitleggen waarom afval in de natuur slecht is.
- De leerling kan spullen hergebruiken.

Attitude:

- De leerling wil de natuur niet vervuilen met afval.
- De leerling wil afval recyclen.
- De leerling wil zorgen voor zo min mogelijk afval.
- De leerling wil zorgen voor een schone omgeving.

Tijd	Onderdeel	Doelen	Activiteit	Materialen
10 min	Afval en de milieustraat	Kennis	Activiteit: afval scheiden quiz en video over de milieustraat Doe de volgende quiz: Weet jij de juiste afvalbak? (als de link niet werkt: Afvalquiz: weet jij de juiste bak? Milieu Centraal) Benoem het doel van de les. Bespreek daarna de volgende vragen: - Welke soorten afvalbakken zijn er? <i>Groente-, fruit- en tuinafval</i> <i>Papier</i> <i>Plastic, blik en drankkarton</i> <i>Glas</i> <i>Textiel</i> <i>Klein chemisch afval</i> <i>Restafval</i> - Welk afval kan worden gerecycled? <i>Alle soorten afval, behalve het restafval. Restafval wordt verbrand, hier wordt wel weer stroom en warmte opgewekt.</i> Ook is er afval dat niet in een afvalbak mag zoals hout, spiegels, grote apparaten en bouwafval. Dit breng je naar de milieustraat. Je levert hier het grofvuil ook gescheiden in zodat het weer gerecycled kan worden. Bijvoorbeeld voor hout, steen, staal en metalen. - Wie is er wel eens bij de milieustraat geweest? Bekijk ter illustratie eventueel deze video: Hoe werkt het op de milieustraat? Kijk eens op de afvalscheidingswijzer waar welk product moet worden weggegooid: (www.afvalscheidingswijzer.nl) Tip: kijk eens of je een bepaalde periode in de klas extra kan letten op recyclen van papier en restafval en eventueel PMD	Digibord
15 min	Schoon drinkwater	Kennis en vaardigheden	Activiteit: video bekijken en in tweetallen bedenken hoe er genoeg drinkwater blijft - Waar komt water vandaan? - Is dat altijd schoon? - Waarom is er schoon drinkwater nodig?	Digibord

			Laat de leerlingen deze drie vragen beantwoorden en bekijk daarna deze video: Hoe wordt water drinkwater? Schooltv - Wat kan er voor zorgen dat er te weinig drinkwater is? Bekijk de volgende video over te weinig drinkwater: Is er straks wel genoeg drinkwater in Nederland? Laat de leerlingen in tweetallen de volgende vraag beantwoorden, bespreek de antwoorden klassikaal - Hoe kunnen we er voor zorgen dat er genoeg drinkwater is? (de opties uit de video mogen gebruikt worden) - o Minder water gebruiken (tuin sproeien met regenwater, geen zwembad in de zomer) - o Voorraden water aanleggen - o Water langer vasthouden - o Gebruik maken van regenwater - o Van zeewater en regenwater drinkwater maken - o Kwaliteit van het grondwater en oppervlaktewater beschermen	
15 à 20 min	Schone natuur en omgeving	Kennis, vaardigheden en attitude	Activiteit: tekenen van verkeersbord over netjes omgaan met de omgeving Bekijk de volgende video: Je plek schoon achterlaten? Zo Gefikst! Tekenen van een verkeersbord dat laat zien dat je netjes moet omgaan met je omgeving. Gebruik hiervoor de sjablonen in de bijlage. Differentiatie: • Uitdaging: de leerlingen kunnen iemand anders helpen met de uitvoering van het bord of ze kunnen zelf een ander soort bord maken met een andere boodschap. • Ondersteuning: de leerlingen kunnen later hun tekening afmaken en vast vertellen wat ze wilden tekenen. De leerlingen kunnen door middel van vragen “Hoe ziet een schone omgeving eruit?”, “Wat is er niet in die omgeving?” of “Waarom hou je het schoon? Hoe kan je dit tekenen?” geholpen worden met het idee voor hun tekening. Daarnaast kunnen de leerlingen eventueel afbeeldingen opzoeken op internet als voorbeeld van wat ze willen tekenen.	Geprinte verkeersborden uit de bijlage Potloden/stiften

			Na het tekenen vertelt de leerling kort wat ze hebben getekend en waarom, wat is er belangrijk.	
5 min	Afsluiting		Afronding van de les, hierbij kan je aandacht besteden aan feedback en feed-forward. Er wordt gereflecteerd op de les “Zijn de leerlingen op de goede weg?” en wat zijn de vervolgstappen “Wat wordt er verder nog gedaan aan het onderwerp of waarover gaat de volgende les?”.	

Onderbouwing van deze les

Pedagogische vaardigheden

- ♦ Voeden door de leerlingen kennis aan te bieden over duurzaamheid
- ♦ Schudden door de leerlingen kritisch te laten kijken naar afval scheiden en watergebruik
- ♦ Luisteren doordat leerlingen in tweetallen aan de slag gaan leren ze luisteren naar elkaar
- ♦ Creativiteit doordat de leerlingen in de laatste opdracht hun eigen ideeën en creativiteit kwijt kunnen
- ♦ Verantwoordelijkheid nemen komt terug doordat leerlingen bezig zijn met goed zorgen voor de natuur en de verantwoordelijkheid om afval te
- ♦ Verbinden komt terug, in de les krijgen de leerlingen de kans om zich te verbinden met de natuur en hier zorg voor te dragen

Democratische basiswaarden:

- ♦ Vrijheid: de leerlingen hebben in de laatste opdracht zelf autonomie over de invulling van het verkeersbord, ook kijken ze zelf naar ideeën hoe er voor schoon drinkwater gezorgd kan worden.
- ♦ Gelijkheid:
- ♦ Solidariteit: in de les komt terug dat de leerlingen zorg moeten uitdragen naar hun omgeving en respectvol moeten omgaan met de natuur. Daarnaast dragen zij de verantwoordelijkheid voor een goede omgang met de natuur en het scheiden van afval, dus komt verantwoordelijkheidsbesef terug in de les.

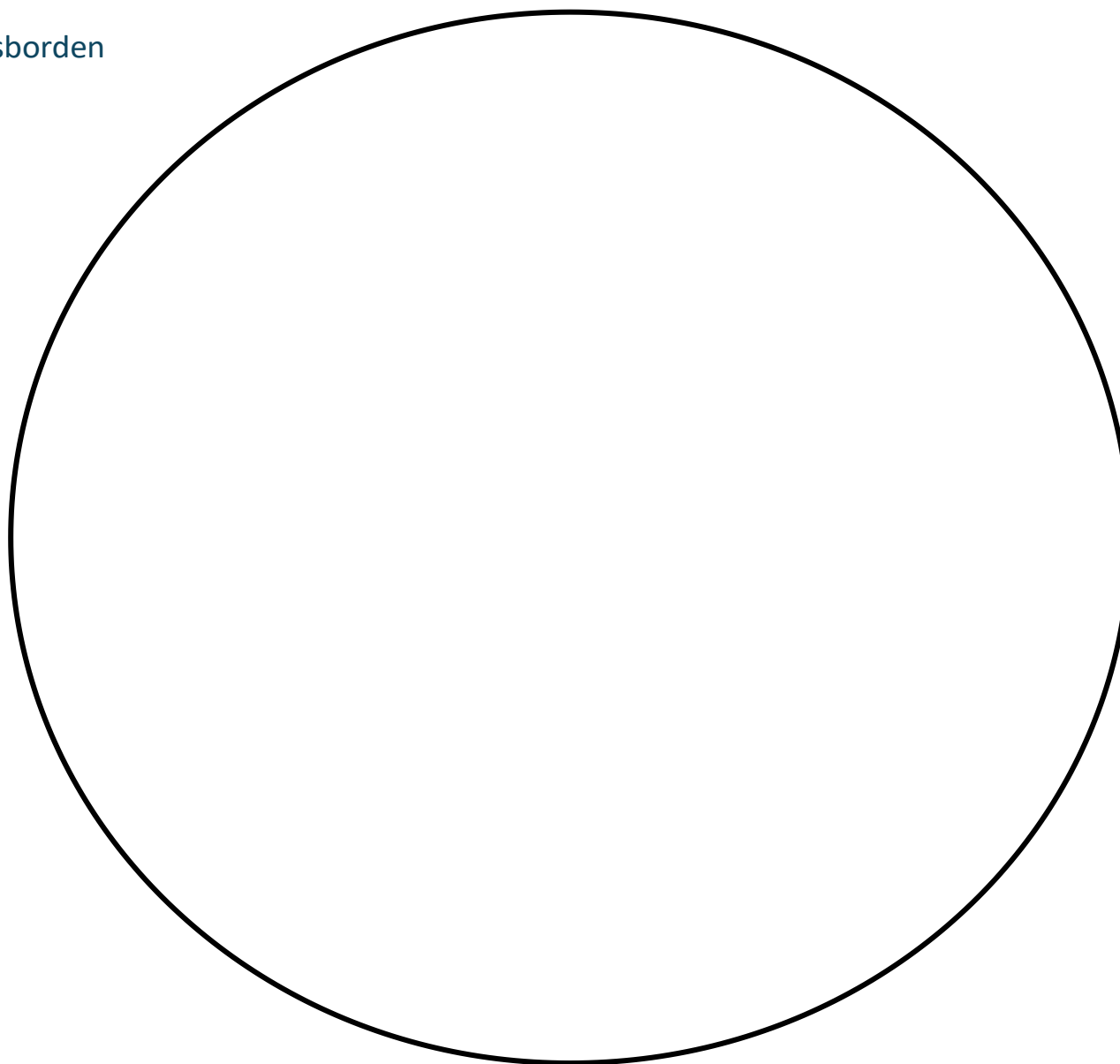
Wetenschappelijke onderbouwing

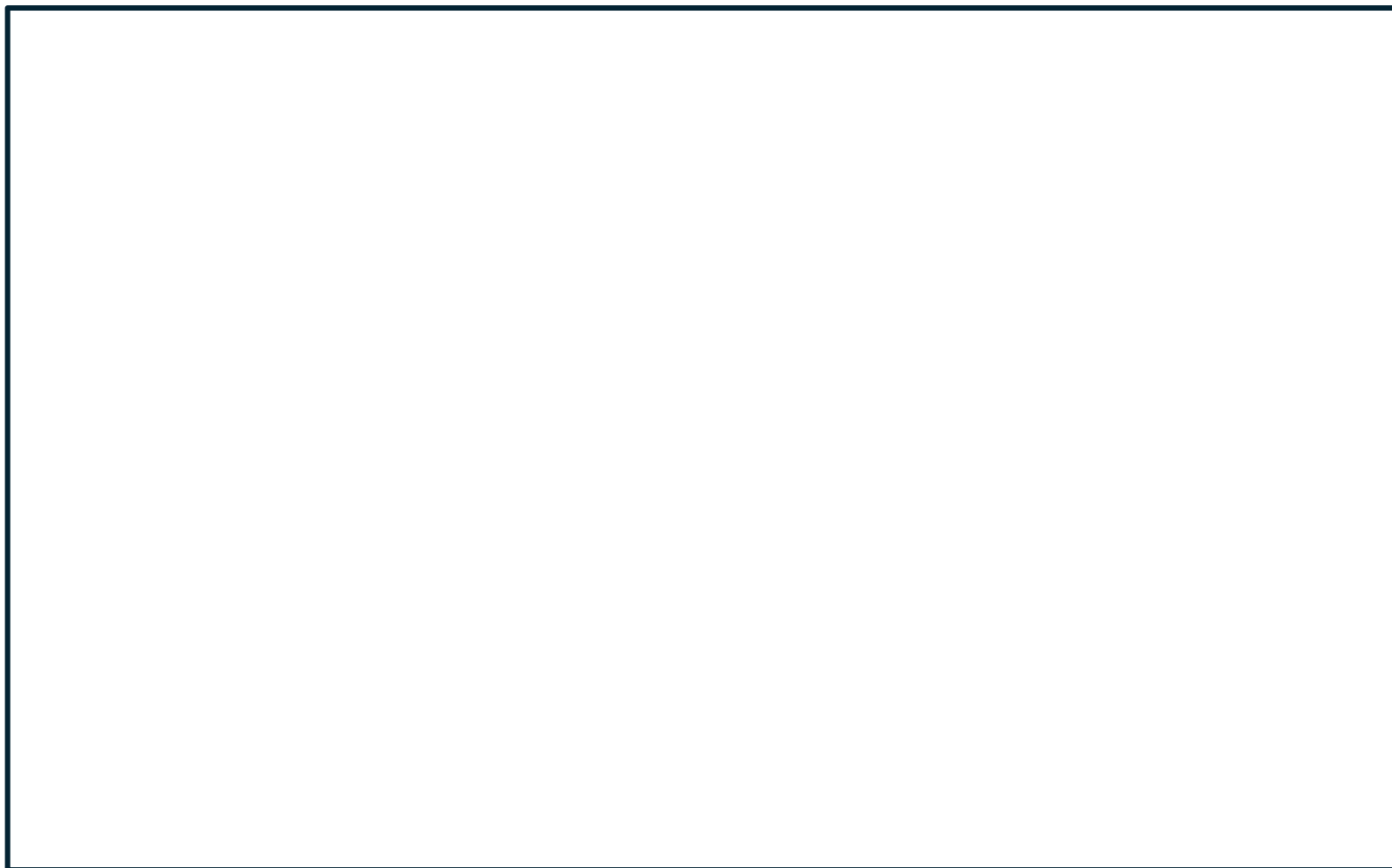
Het is belangrijk dat er stil wordt gestaan bij een goede omgang met de natuur, omdat kinderen tegenwoordig minder vanzelfsprekend in de natuur zijn (Van Koppen, 2005). Door natuur- en milieueducatie hebben leerlingen meer kennis en een positieve houding en gedrag ten opzichte van de natuur. De educatie over natuur en milieu heeft dus effect (Bulten et al., 2010).

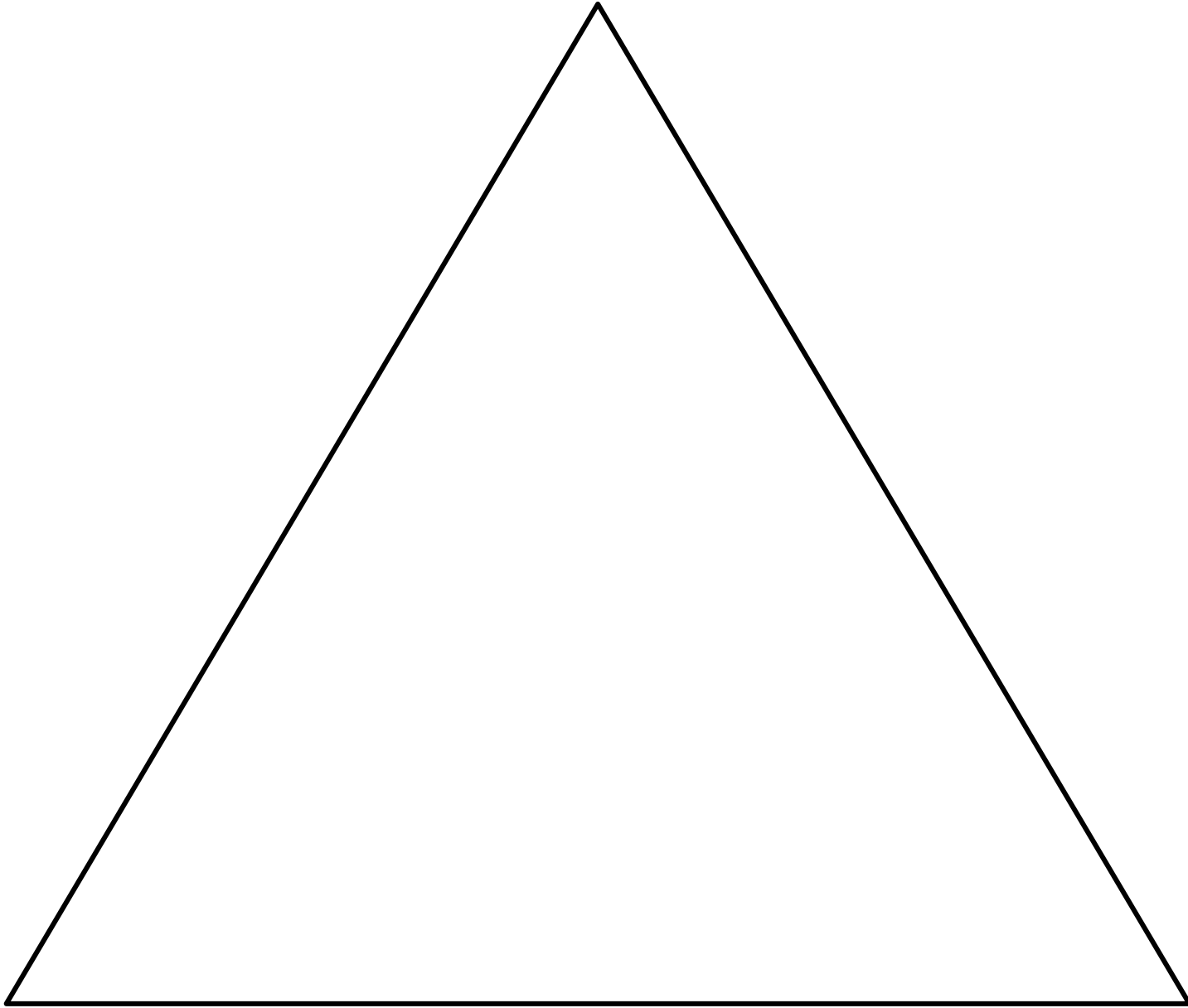
Bulten, M., Sollart, K. M., Van Koppen, C. S. A., & Jansen, P. (2010). Leren in een levensloop: kwalitatief onderzoek naar jeugdervaringen die bijdragen aan betrokkenheid bij natuur en milieu. Stichting Veldwerk Nederland [etc.].
Van Koppen, C. S. A. (2005). Zorg voor natuur in de eeuw van de consument.

Bijlage thema Duurzaamheid

Bijlage 1: Verkeersborden

Groep 5/6 thema

Digitaal (60 min)

Doelen uit de leerlijn

Kennis:

Verslaving digitale media, omgaan met anderen op sociale media, cyberpesten, nepnieuws

Vaardigheden:

Digitale tijd beperken, wanneer een verslaving, je gedragen op sociale media, cyberpesten herkennen, betrouwbare info vinden, nepnieuws herkennen

Attitude:

Kritisch naar schermtijd kijken, beschaafd gedragen op sociale media, kritisch zijn over gebruik, betrouwbare info gebruiken

Overkoepelend doel:

Aan het einde van de les kunnen leerlingen goed omgaan met digitale media en kunnen nepnieuws herkennen.

Te observeren ontwikkelpunten

Kennis:

- De leerling weet dat schermgebruik verslavend kan zijn.
- De leerling weet hoe hij omgaat met anderen op sociale media.
- De leerling weet wat cyberpesten is.
- De leerling weet hoe hij met schermgebruik omgaat.
- De leerling weet wat nepnieuws is.

Vaardigheden:

- De leerling kan zich netjes gedragen bij schermgebruik.
- De leerling kan beleefd reageren als hij moet stoppen met schermgebruik.
- De leerling kan kiezen voor een game of film die past bij zijn leeftijd.
- De leerling kan bewust kiezen om een bepaalde film wel of niet te kijken.
- De leerling kan bewust kiezen om een spelletje wel of niet te spelen.
- De leerling kan nepnieuws herkennen.
- De leerling kan een volwassene erbij toepen als hij vreemde dingen ziet op het internet.

Attitude:

- De leerling wil zich netjes gedragen als hij een scherm gebruikt.
- De leerling wil controleren of nieuws klopt (met hulp van een volwassene).

Tijd	Onderdeel	Doelen	Activiteit	Materialen
5 min	Introductie		Activiteit: spel met stellingen over digitale media Zorg ervoor dat er twee plekken in het lokaal zijn waar leerlingen kunnen staan. Benoem steeds een stelling uit de bijlage. De leerlingen antwoorden door te lopen naar de ene plek of de andere (eens of oneens). Benoem het doel van de les.	Stellingen uit de bijlage
10 min	Verslaving en schermtijd verminderen	Kennis, vaardigheden en attitude	Activiteit: vragen bespreken over media en bedenken hoe je schermtijd verminderd in tweetallen Stel de volgende twee vragen: - Wat is digitale media <i>Digitale media is alle digitale communicatie. Dus video's, games, artikelen, memes, afbeeldingen, berichten etc.</i> - Wat is sociale media <i>Sociale media zijn apps of websites waar iedereen informatie (teksten, foto's en video's) kan plaatsen. Je kan elkaar vaak volgen en reageren op de informatie.</i> De laatste stelling was ik ben verslaafd aan mijn telefoon. - Wanneer ben je verslaafd aan digitale media? Laat de leerlingen antwoorden en bekijk de volgende video: Hoe weet je of je een telefoonverslaving hebt? Schooltv - Wat zijn de gevolgen van een verslaving? <i>Voorbeeld: slecht concentreren</i> Laat de leerlingen in tweetallen bedenken hoe je schermtijd kan verminderen. Schrijf de antwoorden op papier Bespreek met de leerlingen wat ze hebben bedacht en of de leerlingen dit ook zelf doen of willen doen	Pen en papier Digibord voor de video
10 à 15 min	Goed omgaan met sociale media	Kennis, vaardigheden en attitude	Activiteit: punten hoe je goed omgaat met sociale media, individueel en in een groepje De leerlingen krijgen allemaal een wit blad. Ze gaan verschillende punten opschrijven over hoe je goed omgaat met anderen op sociale media. Hierna overleggen ze in groepjes wat ze hebben opgeschreven en stellen ze een definitieve lijst op. Bespreek hierna de antwoorden, denk aan: - Aardig over anderen spreken	Wit papier Pen/potlood

			- Niet meedoen aan haatgesprekken - Geen persoonlijke informatie delen - Vragen aan anderen of je foto's of informatie over die persoon mag delen, privacy van anderen - Mensen die je niet kent niet accepteren - Je profiel op privé zetten - Nadenken voordat je iets post (het staat voor altijd op het internet) - Niet spammen Vraag aan de leerlingen of ze zelf ook goed omgaan met andere op sociale media. Welke informatie was nieuw? Wat doen ze niet? Wat doen ze wel? Bekijk eventueel ter aanvulling één of meerdere van deze video's over nadenken voordat je iets post (Heb je privacy op het internet? Schooltv) of privacy van anderen (Mogen ouders foto's van hun kinderen op social media zetten? Schooltv of Zijn memes altijd leuk? Schooltv)	
10 min	Cyberpesten	Kennis en vaardigheden	Activiteit: video en gesprek over cyberpesten - Wat is cyberpesten? Laat de leerlingen de vraag beantwoorden en kijk daarna deze video: Wat is cyberpesten? Schooltv - Wat vinden ze van de video? - Wat is het verschil met pesten? Het is online, het gaat de hele dag hoor, het is openbaar voor iedereen te zien, het kan anoniem - Hoe kan cyberpesten eruit zien? Uitsluiten (toevoegen en verwijderen uit groepen, blokkeren, negeren, roddelen, discrimineren), beledigen, voor gek zetten en bedreigen Bespreek de vragen met de groep. Tip: via deze link op stoppestennu.nl is gratis lesmateriaal over (cyber)pesten te vinden Gratis lesmateriaal C posters PO	Digibord
15 min	Nepnieuws	Kennis en vaardigheden	Activiteit: quiz over nepnieuws herkennen en overleg hierover in tweetallen Iets anders wat voorkomt op sociale media is nepnieuws.	Digibord

		- Wat is nepnieuws? - Waarom zouden mensen nepnieuws verspreiden? Leerlingen beantwoorden de vragen. Doe hierna deze quiz Echt?... of fake? (ga naar missie 2 en beantwoord of het nieuwsbericht nep of echt is, je kan er ook minder dan 10 doen) - Was het moeilijk of makkelijk om nepnieuws te herkennen? - Wat is het gevaar van nepnieuws? Overleg in tweetallen hoe je nepnieuws kan herkennen. Hoe wist je net in de quiz of het nep of echt was? Waar kan je op letten? Bespreek de antwoorden klassikaal en bekijk daarna de volgende video: Hoe herken je nepnieuws? Schooltv t/m 2:30 min - Waar vind je betrouwbare informatie op het internet? Tip: er zijn op het jeugdjournaal ook verschillende video's te vinden over nepnieuws	
5 min	Afsluiting	Afronding van de les, hierbij kan je aandacht besteden aan feedback en feed-forward. Er wordt gereflecteerd op de les "Zijn de leerlingen op de goede weg?" en wat zijn de vervolgstappen "Wat wordt er verder nog gedaan aan het onderwerp of waarover gaat de volgende les?".	

Onderbouwing van deze les

Pedagogische vaardigheden

- ♦ Voeden door het aanbieden van kennis over schermtijd, cyberpesten en nepnieuws
- ♦ Schudden door leerlingen kritisch te laten kijken naar schermtijd, goed omgaan met sociale media en hun eigen gedrag
- ♦ Luisteren doordat de leerlingen met elkaar in gesprek gaan en luisteren naar de antwoorden die andere leerlingen geven
- ♦ Gezichtspunt van de ander hetzelfde als bij luisteren
- ♦ Creativiteit door leerlingen te creatief te laten nadenken over manieren om schermtijd te verminderen
- ♦ Verantwoordelijkheid door leerlingen bewust te maken dat ze verantwoordelijk zijn voor goede omgang met anderen op sociale media
- ♦ Verbinden doordat leerlingen zich kunnen verbinden aan een overtuiging over goede omgang met anderen op sociale media

Democratische basiswaarden:

- ♦ Vrijheid: leerlingen kunnen in de les hun eigen mening uiten over de verschillende onderwerpen rondom digitale media
- ♦ Gelijkheid: discriminatie is één van de onderdelen van cyberpesten, in de les draait het om het afwijzen van cyberpesten en dus discriminatie
- ♦ Solidariteit: respect voor de ander komt terug door een goede omgang met anderen op sociale media te bespreken. Ook komt verantwoordelijkheidsbesef terug door leerlingen te onderwijzen dat zij een rol hebben in hun mediagebruik en de manier waarop ze media gebruiken. Daarnaast komt verdraagzaamheid terug door te bespreken dat je niet mee doet met haatgesprekken over anderen. Je kan aardige opmerkingen sturen naar de ander.

Wetenschappelijke onderbouwing

Betere vaardigheden op het gebied van mediawijsheid zorgt voor minder risicogedrag online (Taba et al., 2022). Het verbeteren van deze vaardigheden heeft invloed op de maatschappelijke rol van de leerlingen, ze zijn beter gekwalificeerd voor de maatschappij (Biesta, 2014).

Biesta, G. (2014, 24 maart), Wat is goed onderwijs? Over kwalificatie, socialisatie en subjectivering. NIVOZ. Geraadpleegd op 20 november 2024, van <https://nivoz.nl/nl/nro/wat-is-goed-onderwijs-over-kwalificatie-socialisatie-en-subjectivering>

Taba, M., Allen, T. B., Caldwell, P. H. Y., Skinner, S. R., Kang, M., McCaffery, K., & Scott, K. M. (2022). Adolescents' self-efficacy and digital health literacy: a cross-sectional mixed methods study. BMC Public Health, 22(1). <https://doi.org/10.1186/s12889-022-13599-7>

Bijlage thema Digitaal

Bijlage 1: stellingen over digitale media

- Ik heb een telefoon
- Ik gebruik elke dag een telefoon
- Ik game wel eens
- Ik game elke week
- Ik speel lang spelletjes op mijn telefoon
- Ik heb een sociale media account (Snapchat, Instagram, YouTube, TikTok etc.)
- Ik ben altijd aardig op sociale media
- Ik heb verslaafd aan sociale media/mijn telefoon

Groep 5/6 thema

Democratie (55 min)

Doelen uit de leerlijn

Kennis:

Eigen mening delen, democratische beslissing nemen, de gemeente en functies (burgemeester, wethouder en college), regels in woonplaats, regels overheid voor iedereen

Vaardigheden:

Mening over nieuwsonderwerp, stemming organiseren, waarom politiek belangrijk, waar is lokale politiek, aan openbare regels houden en waarom, hoe en waarom niet aan regels houden, aan wet houden zonder inzien van nut

Attitude:

Mening delen, democratisch afstemmen, houden aan afspraken, wil stemmen, gesprek over politiek, aan de wet houden

Overkoepelend doel:

Aan het einde van de les kunnen leerlingen een stemming organiseren en beschrijven wat de gemeente doet.

Te observeren ontwikkelpunten

Kennis:

- De leerling weet dat iedereen zijn eigen mening heeft.
- De leerling weet hoe je een beslissing kunt nemen, waarin iedereen een stem heeft.
- De leerling weet hoe de politiek in zijn gemeente is geregeld.
- De leerling kent de taken: burgemeester, wethouder en het college.
- De leerling weet dat regels van de overheid voor iedereen gelden.

Vaardigheden:

- De leerling kan reageren op een stelling over een nieuwsbericht.
- De leerling kan zeggen of hij het met iets eens of oneens is.
- De leerling kan uitleggen wat de burgemeester doet.
- De leerling kan uitleggen wat een wethouder doet.
- De leerling kan uitleggen waarom er regels zijn.
- De leerling kan zich houden aan de regels en afspraken in verschillende situaties.
- De leerling kan respect tonen voor regels en afspraken.
- De leerling kan beleefd zijn.
- De leerling kan voorbeelden noemen wanneer regels overtreden kunnen worden.

Attitude:

- De leerling wil meedenken bij het maken van afspraken.
- De leerling wil iedereen een stem geven bij het maken van een afspraak.
- De leerling wil zich houden aan gemaakte afspraken.
- De leerling wil respect tonen voor regels en afspraken.
- De leerling wil zich aan regels houden, ook als hij deze zelf niet waardevol vindt.

Tijd	Onderdeel	Doelen	Activiteit	Materialen
10 min	Introductie en eigen mening geven	Kennis, vaardigheden en attitude	Activiteit: jeugdjournaal kijken en stelling bespreken Bekijk met de klas het ochtendjournaal van het jeugdjournaal (dit kan ook al in de pauze). Gebruik de stelling aan het einde van de video. Leerlingen geven hun mening over de stelling. Zijn ze voor of tegen en waarom? Bespreek met de leerlingen dat het belangrijk is dat iedereen zijn mening mag uiten en dat ook iedereen iets anders kan vinden. Benoem het doel van de les.	Jeugdjournaal op het digibord
15 min	Stemming organiseren	Kennis, vaardigheden en attitude	Activiteit: vragen bespreken over een stemming en een stemming organiseren - Wat betekent het zijn van een democratie? <i>Het volk regeert, mensen mogen stemmen op vertegenwoordigers die voor het volk besluiten nemen (tijdens de verkiezingen)</i> - Hoe wordt er democratisch een beslissing genomen? <i>Dat iedereen mag laten weten wat hij/zij wil, dit wordt gedaan door een stemming</i> - Welke grote stemmingen zijn er in Nederland? <i>Verkiezingen voor Tweede Kamer, Eerste Kamer, gemeenteraad, Provinciale Staten, waterschappen, Europees Parlement</i> - Wat is er nodig om een stemming te kunnen doen? <i>Iemand moet de stemmen tellen. Dit kan één persoon of meerdere personen zijn.</i> - Op welke manier kan je stemmen? <i>Met handen omhoog of door je stem op een briefje te schrijven en deze in te zamelen en de stemmen te tellen.</i> De groep gaat een stemming organiseren. Laat ze met elkaar beslissen wie gaan tellen en op welke manier. De leerkracht kan hierbij een leidende rol aannemen, wanneer de leerlingen er onderling niet uitkomen. Bedenk als leerkracht een onderwerp waarover leerlingen verschillende meningen hebben, als je een onderwerp hebt gekozen, ga je hier met de klas over stemmen. Denk aan: niet naar buiten als het miezert/regent/sneeuwt, altijd schrijven met een gelpen, elke dag 10 minuten lezen, allemaal in	Evt. papier om op te stemmen (kan ook met handen)

			hetzelfde schoolshirt gymmen, elke dag muziek in de middag, elke pauze met de hele groep een groot spel doen, voorlezen bij de kleuters Bespreek na afloop van de stemming de volgende vragen: - Wat doe je als jij geen gelijk krijgt? - Ga je, je dan aan deze regel houden? - Zou je gaan stemmen bij de verkiezingen in de toekomst?	
15 min	Regels en de personen in de gemeente	Kennis, vaardigheden en attitude	Activiteit: vragen beantwoorden over regels en woordwebben maken Ook in jouw omgeving zijn er regels. - Door wie worden die regels bedacht? <i>Overheid, Europa, provincie en de gemeente</i> - Voor wie gelden de regels van de overheid? <i>Iedereen</i> - Voor wie gelden de regels van de gemeente? Maak (op een wisbordje) 3 verschillende woordwebben. De drie woorden die in het midden staan zijn burgemeester, wethouder en college. Als de leerling over een woord niets weten laten ze het woordweb leeg. Bekijk de volgende video's: Wat doet de gemeenteraad? en Het Klokhuis Schooltv tot 4:08 min De leerlingen vullen hun woordwebben aan tijdens de video. Vraag aan de leerlingen wat ze hebben opgeschreven en maak op het bord 3 woordwebben. Benoem zelf dat het college de burgemeester en wethouders samen zijn. Zoek met de klas op wie de burgemeester en wethouders zijn in de gemeente van de school.	Digibord Wisbordjes en stift
10 min	Wat doet de gemeente	Kennis en vaardigheden	Activiteit: taken van de gemeente opschrijven en gesprek over regels Laat de leerling antwoord geven op de vraag en schrijf de antwoorden kort op het bord - Wat doet de gemeente in jouw woonplaats? Bekijk deze video: De taken van de gemeente Bespreek met de groep welke taken kloppen en welke niet Voer een klassikaal gesprek over het (niet) volgen van regels Er zijn dus verschillende regels in je woonplaats, bijvoorbeeld dat je moet stoppen bij een rood stoplicht. - Wie houdt zich altijd aan deze regel?	Digibord

			- Ook als er niemand is? - Waarom zou je, je niet aan regels houden? - Aan welke regel(s) houd jij je niet? - Waarom is het belangrijk om je aan regels te houden? <i>Zo hou je rekening met anderen</i> <i>Wat nou als jij door rood gaat en een auto daardoor op het laatste moment moet remmen, of te laat remt waardoor er een ongeluk gebeurt?</i> - Waarom moet je, je ook aan regels houden die je niet nodig vindt?	
5 min	Afsluiting		Afronding van de les, hierbij kan je aandacht besteden aan feedback en feed-forward. Er wordt gereflecteerd op de les "Zijn de leerlingen op de goede weg?" en wat zijn de vervolgstappen "Wat wordt er verder nog gedaan aan het onderwerp of waarover gaat de volgende les?".	

Onderbouwing van deze les

Pedagogische vaardigheden

- ♦ Voeden door de leerlingen te leren hoe de gemeente werkt en hoe een stemming werkt
- ♦ Schudden doordat er gevraagd wordt aan welke regels leerlingen zich wel en niet houden wordt er kritisch gekeken naar de regels en de overtuiging van leerlingen om ze, al dan niet, te volgen
- ♦ Luisteren door met elkaar in gesprek te gaan over regels en elkaars meningen te horen
- ♦ Gezichtspunt van de ander staat centraal doordat de leerlingen hun mening geven op meerdere momenten in de les en hierdoor ook het gezichtspunt van anderen te horen krijgen
- ♦ Verantwoordelijkheid de leerlingen worden verantwoordelijk gesteld voor het volgen van regels
- ♦ Verbinden komt terug doordat leerlingen zich kunnen verbinden aan hun gemeente, daarnaast kunnen ze zich verbinden aan regels

Democratische basiswaarden:

- ♦ Vrijheid: in het begin en einde van de les staat het geven van je mening centraal, er is sprake en wordt geoefend met vrijheid van meningsuiting.
- ♦ Gelijkheid: het gelijkheidsbeginsel komt terug doordat er besproken wordt dat regels voor iedereen gelden en iedereen gelijk is.
- ♦ Solidariteit: verantwoordelijkheidsbesef komt terug doordat leerlingen verantwoordelijk worden gesteld voor het volgen van regels. Daarnaast komt verdraagzaamheid terug door het volgen van regels en daarmee dus rekening houden met anderen om je heen. Daarnaast komt tijdens de stemming ook terug dat er soms iets uitkomt waar je het niet mee eens bent. Dan wordt er ook verwacht dat je verdraagzaamheid toont.

Wetenschappelijke onderbouwing

Het is belangrijk om het gesprek aan te gaan over het volgen van regels. Regels worden ingezet om veiligheid te waarborgen (van Ostaaijen, 2021). Deze regels werken alleen als mensen zich er ook aan houden. Door leerlingen zich hier bewust van te maken en te beargumenteren waarom het belangrijk is vergroot je de kans dat ze zich hier aan houden. Je eigen mening kunnen verwoorden is iets waar ruimte voor moet zijn, dit verschilt per persoon. Juist omdat het belangrijk is, is het belangrijk dat kinderen aangemoedigd worden om hun eigen mening te verwoorden (Fitzgerald, 2024).

Fitzgerald, S. K. (2024). Listen: How Child and Student Voice Can Change the World. Taylor & Francis.

Van Ostaaijen, J. (2021). Robin Hood en de rechtsstaat: Hoe democratie, regels en rechtsstaat bijdragen aan een veiligere samenleving.

Bijlage thema Democratie

Niet van toepassing

Groep 5/6 thema

Wereld (60 min)

Doelen uit de leerlijn

Kennis:

Werkzaamheden hulporganisaties, maken van spullen uit andere landen, islam, Fairtrade

Vaardigheden:

Hulp aan mensen in andere landen, uitleggen wat en waarom hulporganisaties bestaan, maken van kleding en speelgoed en gevolgen, oplossingen uitbuiting, verschillen en overeenkomsten wereldgodsdiensten, Fairtrade herkennen en belang ervan

Attitude:

Inzetten voor mensen in andere landen, minder spullen kopen, meedenken oplossingen voor armoede, onderzoek naar islam, nadenken over omstandigheden voor kopen van product

Overkoepelend doel:

Aan het einde van de les kunnen leerlingen vertellen hoe kleding gemaakt wordt en wat tradities en gewoonten zijn van de Islam.

Te observeren ontwikkelpunten

Kennis:

- De leerling weet wat hulporganisaties doen.
- De leerling weet dat veel spullen uit andere landen komen en hoe deze spullen worden gemaakt.
- De leerling weet wat de Islam is en weet waar dit geloof voor staat.
- De leerling weet wat het jodendom is en weet waar dit geloof voor staat.
- De leerling weet wat Fairtrade producten zijn en waarom dit eerlijke producten zijn.

Vaardigheden:

- De leerling kan meedoen aan een actie voor andere mensen.
- De leerling kan iets weggeven van zichzelf voor een ander kind op de wereld.
- De leerling kan vertellen dat er mensen zijn die lange dagen in fabrieken werken voor zijn kleding of schoenen.
- De leerling kan vertellen dat er op producten keurmerken zitten die aangeven of iets eerlijk is gemaakt.
- De leerling kan vertellen wat de verschillen zijn tussen het jodendom, christendom en islam.
- De leerling kan vertellen wat de overeenkomsten zijn tussen het jodendom, christendom en islam.

Attitude:

- De leerling wil zich inzetten voor mensen in andere landen.
- De leerling wil andere of minder spullen kopen omdat hij weet waar zijn spullen worden gemaakt.
- De leerling wil nadenken over wat hij kan doen voor arme mensen.
- De leerling wil meer weten over overeenkomsten en verschillen tussen religies.

Tijd	Onderdeel	Doelen	Activiteit	Materialen
5 min	Introductie	Kennis	Activiteit: video hulporganisatie introductie - Wat is Giro555? Laat de leerlingen antwoorden en bekijk vervolgens deze video: Hoe is Giro555 ontstaan? Schooltv Giro 555 is dus een nummer dat gebruikt wordt om nationale acties te houden met verschillende hulporganisaties bij elkaar. In 2023 was een actie voor de aardbevingen in Turkije en Syrië. Benoem het doel van de les	Digibord
10 min	Hulporganisaties	Kennis en vaardigheden	Activiteit: video bekijken en vragen beantwoorden over hulporganisaties Hulporganisaties zijn organisaties die hulp geven. Welke hulporganisaties kennen de leerlingen? Laat de leerlingen zo opschrijven op hun wisbordje en bespreek de antwoorden hierna klassikaal Ze kunnen twee soorten hulp bieden, humanitaire hulp: als er nood is bijvoorbeeld bij een aardbeving of ontwikkelingshulp: om langer landen te helpen bij armoede - Wat doen hulporganisaties? Laat de leerlingen deze vraag beantwoorden en bekijk hierna deze video: Dit gebeurt er met het ingezamelde geld voor de aardbeving • Ervoor zorgen dat er noodlocaties zijn waar de mensen kunnen wonen • Ervoor zorgen dat er eten is en een badkamer • Bijvoorbeeld bakkerijen te bouwen zodat mensen zelf voor hun eten kunnen zorgen • Erover te praten en leuke dingen met kinderen te doen De leerlingen bespreken de volgende vraag in tweetallen - Waarom is het belangrijk dat deze hulporganisaties er zijn?	Wisbordjes en stiften
15 min	Herkomst van kleding	Kennis, vaardigheden en attitude	Activiteit: video en oplossingen bedenken voor kinderarbeid in tweetallen Waar komt je kleding vandaan? Kijk of leerlingen (en jijzelf) op het label van hun kleding kunnen zien waar het gemaakt is Bekijk de volgende video: Uitgezocht: Er zit een luchtje aan je kleren tot 5:45 min Vraag aan de leerlingen wat ze vinden van de video. - Wat vinden ze ervan dat kinderen moet werken?	Digibord voor video

			- Wat vinden ze ervan dat ze zo weinig betaald krijgt? Laat kinderen in tweetallen bedenken wat oplossingen kunnen zijn voor bedrijven en wat zij zelf kunnen doen zowel op korte als lange termijn. Bespreek deze daarna klassikaal en schrijf ze op het bord Bekijk daarna de rest van de video Uitgezocht: Er zit een luchtje aan je kleren - Zijn er nog ideeën uit de video die de klas nog niet had? - Zou je nu je dan iets anders doen?	
5 min	Fairtrade	Kennis en vaardigheden	Activiteit: video Fairtrade Een organisatie die probeert om de problemen te verminderen is Fairtrade. Wie kent Tony's Chocolonely of Ben C Jerry's? Deze producten zijn Fairtrade. Bekijk de volgende video: Wat is Fairtrade? - Fairtrade Nederland De problemen die er zijn zoals weinig geld, slechte omstandigheden en slecht voor het milieu proberen ze op te lossen. Zo is er Fairtrade koffie, chocolade, bananen, noten, thee, bloemen en katoen (voor meer informatie bekijk Producten - Fairtrade Nederland)	Digibord voor video
20 min	De islam	Kennis, vaardigheden en attitude	Activiteit: mindmap over de islam in groepjes Laat de leerlingen in groepjes een mindmap maken op A4 papier. In het midden van de mindmap komt de islam te staan en er omheen schrijven leerlingen wat zij weten over de Islam en de tradities die erbij horen. Probeer de leerlingen zo gedetailleerd mogelijk te laten opschrijven wat zij weten. Bijvoorbeeld ramadan -> wat doen ze dan, wie doen er mee etc. (ongeveer 5 minuten) Praat hierna over de verschillende antwoorden en bekijk eventueel de bijbehorende video's voor extra informatie. Kies wat passend is bij jouw eigen groep: - Vijf zuilen van de islam (De Vijf Zuilen Schooltv) - Koran als heilig boek (Imam Schooltv) - Arabisch (Kindervraag: Waarom lezen ze in het Arabisch van achter naar voren?) - Allah - Mohammed - Moskee (Hoe bidden moslims? Schooltv)	Wit A4 papier Potlood/pen

		- Imam (Imam Schooltv) - Vrouwen dragen een hoofddoek (Waarom dragen veel moslima's een hoofddoek? Schooltv) - Ramadan (Wat doen moslims tijdens de ramadan? Schooltv) - Suikerfeest (Eid Mubarak! Zehra (10) viert einde van de ramadan) - Offerfeest (Kinderen vierten het Offerfeest) - Bedevaartstocht naar Mekka (Hadj) (Wat is de hadj? Schooltv) - Halal eten ('Er moet meer duidelijkheid komen over halal-keurmerken') - Over het leven als moslim: Dit Geloof Ik Schooltv Laat de leerlingen in het groepje nu een mindmap maken over het jodendom. Op dezelfde manier als ze net hebben gedaan. Praat hierna over de verschillende antwoorden en bekijk eventueel de bijbehorende video's voor extra informatie. Kies wat passend is bij jouw eigen groep: - Tenach als heilig boek (Joden in de synagoge Schooltv) - Hebreeuws - Bidden (Hoe bidden joden? Schooltv) - Synagoge (Joden in de synagoge Schooltv of Feest! Schooltv) - Sjabbat (Feest! Schooltv) - Rabbijn - Mozes - Leefregels van de Joden (10 geboden) (Leefregels van joden Schooltv) - Chanoeka (Chanoeka, het joodse lichtjesfeest Schooltv) - Pesach (Pesach Schooltv) - Over het leven als Jood (Dit Geloof Ik Schooltv) - Klaagmuur (De Klaagmuur Schooltv) Laat de groepjes nu een mindmap maken over het christendom. Op dezelfde manier als hiervoor. Praat hierna over de verschillende antwoorden en bekijk eventueel de bijbehorende video's voor extra informatie. Kies wat passend is bij jouw eigen groep: - Bijbel als heilig boek (De Statenbijbel Schooltv) - God	
--	--	---	--

		- Jezus (De geboorte van Jezus Schooltv) - Maria - Bidden - Protestant (Dit Geloof Ik Schooltv) - Katholiek, de mis, priester, biechten (Dit Geloof Ik Schooltv) - De katholieke kerk, pastoor, dopen (De katholieke kerk Schooltv) - De protestante kerk, orgel, dominee (De protestantse Kerk Schooltv) - Paus - Pasen - Kerst - Hemelvaart - Pinksteren - Palmpasen (Wat is Palmpasen? Schooltv) Activiteit: vergelijking van de islam met het christendom en jodendom Laat de leerlingen in de groepjes die ze hadden op de achterkant van het papier overeenkomsten en verschillen zijn van de islam en het christendom en jodendom Bespreek de antwoorden klassikaal, laat ook aan bod komen dat iedereen vrij is om een geloof te hebben en een eigen mening mag hebben Differentiatie: • Uitdaging: laat de leerlingen ook het christendom en het jodendom onderling vergelijken • Ondersteuning: laat de leerlingen eerst bedenken wat overeenkomsten en verschillen zijn tussen het christendom en de islam. Pas hierna tussen het jodendom en de islam. Ze kunnen vergelijken op basis van feesten, rituelen, het heilige boek, personen en gebouw.	
5 min	Afsluiting	Afronding van de les, hierbij kan je aandacht besteden aan feedback en feed-forward. Er wordt gereflecteerd op de les “Zijn de leerlingen op de goede weg?” en wat zijn de vervolgstappen “Wat wordt er verder nog gedaan aan het onderwerp of waarover gaat de volgende les?”. Daarnaast kan je vragen wat leerlingen meenemen over de herkomst van hun kleding en Fairtrade en of ze iets anders gaan doen.	

Pedagogische vaardigheden	De les versterkt verschillende pedagogische vaardigheden: <u>voeden</u> door de leerlingen kennis aan te leren over hulporganisaties, kinderarbeid, Fairtrade en de islam; <u>schudden</u> door leerlingen na te laten denken over hun koopgedrag en zich af te vragen of ze hun gewoontes zo moeten voortzetten; <u>luisteren</u> door leerlingen in groepjes te laten werken en samen te overleggen, daarnaast worden er veel vragen besproken in de les; <u>gezichtspunt van een ander</u> doordat ze zien hoe mensen leven in andere landen, maar ook hoe moslims leven als zij zelf geen moslim zijn; <u>verantwoordelijkheid</u> doordat er gekeken wordt naar de herkomst van producten en leerlingen bewust worden gemaakt van hun rol hierin; <u>verbinden</u> door met leerlingen in gesprek te gaan over de islam en dit te vergelijken met het christendom en jodendom krijgen de leerlingen de ruimte om zich te verbinden met een bepaalde overtuiging
--------------------------------------	---

Onderbouwing van deze les

Pedagogische vaardigheden

- ♦ Voeden door de leerlingen kennis aan te leren over hulporganisaties, kinderarbeid, Fairtrade en de islam
- ♦ Schudden door leerlingen na te laten denken over hun koopgedrag en zich af te vragen of ze hun gewoontes zo moeten voortzetten
- ♦ Luisteren door leerlingen in groepjes te laten werken en samen te overleggen, daarnaast worden er veel vragen besproken in de les
- ♦ Gezichtspunt van een ander doordat ze zien hoe mensen leven in andere landen, maar ook hoe moslims leven als zij zelf geen moslim zijn
- ♦ Verantwoordelijkheid doordat er gekeken wordt naar de herkomst van producten en leerlingen bewust worden gemaakt van hun rol hierin
- ♦ Verbinden door met leerlingen in gesprek te gaan over de islam en dit te vergelijken met het christendom en jodendom krijgen de leerlingen de ruimte om zich te verbinden met een bepaalde overtuiging

Democratische basiswaarden:

- ♦ Vrijheid: De leerlingen zien in de opdracht over de wereldgodsdiensten dat mensen verschillende overtuigingen kunnen hebben en vrijheid hebben in het kiezen van hun geloof.
- ♦ Gelijkheid: Het gelijkheidsbeginsel komt terug doordat de leerlingen zien en horen dat in andere landen mensen niet altijd gelijk worden behandeld, zoals wij gewend zijn. Er wordt ook gekeken naar manieren om deze mensen goed te behandelen en dus gelijk te stellen.
- ♦ Solidariteit: Verantwoordelijkheidsbesef komt terug doordat leerlingen in de les de realiteit achter hun consumptie leren en ook kijken naar de rol die zij hier zelf in hebben. Ook komt respect en begrip terug voor mensen met een (andere) godsdienst. Er is sprake van verdraagzaamheid als het gaan om verschillende geloven.

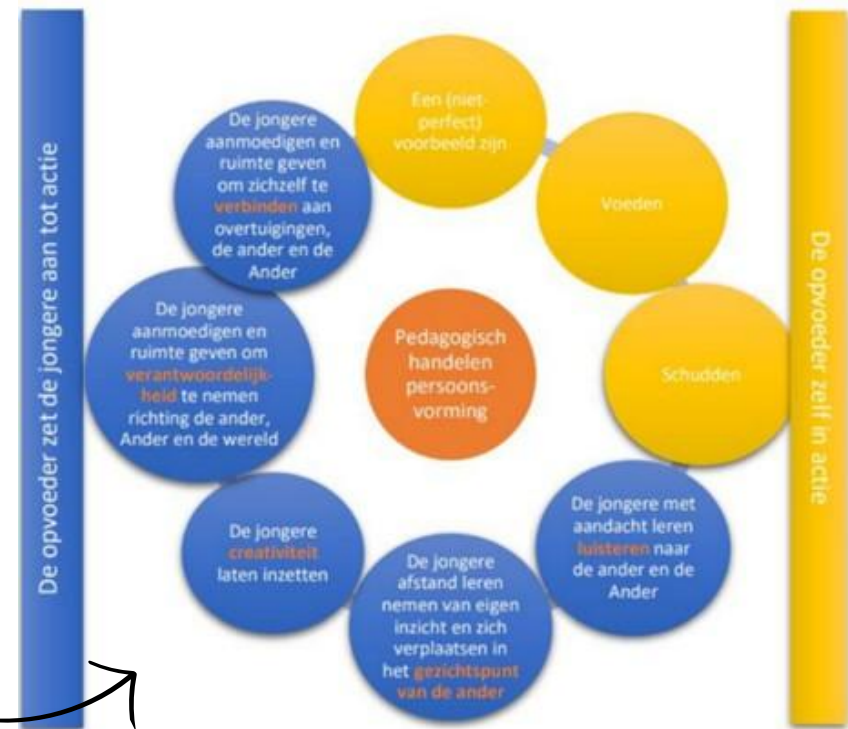
Wetenschappelijke onderbouwing

Het is belangrijk om kennis en vaardigheden over de wereld op te doen, omdat dit bijvoorbeeld nodig is om teksten te begrijpen (Houtveen et al., 2021). De kennis die door ouders wordt meegegeven aan het kind (door naar musea te gaan en met ze te praten) verschilt per gezin (McEwan, 2009). Op school kunnen deze verschillen gelijkgesteld worden door kennis over de wereld aan te bieden (Volman & Veerman, 2022)

Houtveen, T., Van Steensel, R.C.M., & De la Rie, S. (2021) De vele kanten van leesbegrip. Literatuurstudie naar onderwijs in begrijpend lezen in opdracht van het Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek en de Inspectie van het Onderwijs.

McEwan, E.K. (2009). Teach Them All to Read. Catching Kids Before They Fall Through the Cracks. California: Corwin.

Volman, M. & Veerman, E. (2022). Binnen- en buitenschools leren verbinden. www.onderwijskennis.nl.

Bijlage thema Wereld

Niet van toepassing